

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.2.17>

НІЦЕВИЧ О.В.

ЗАБОРОНА ВТРУЧАННЯ В ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ЖУРНАЛІСТІВ ЯК ГАРАНТІЯ ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

PROHIBITION OF INTERFERENCE IN THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF JOURNALISTS AS A GUARANTEE OF THEIR PROFESSIONAL ACTIVITIES

Будь-яке втручання є обмеженням, яке має межі. Так, Конституційний Суд України встановив, що винятки стосовно прав і свобод людини і громадянина встановлюються самою Конституцією України, а не законами чи іншими нормативними актами. Встановлено, що ідея поширення інформації без нелегітимного втручання у професійну діяльність журналістів має суттєві практико-реалізаційні складнощі. По-перше, щодо ідентифікації процесу втручання (може мати як звужені концепційні рамки, так і трактуватись більш розширено, зокрема й в аспекті наявності фізичного чи психологічного тиску, загрози для здоров'я журналіста тощо). По-друге, щодо диференціації публіцистичних та журналістичних інформаційних продуктів в аспекті необхідності попереднього узгодження інформації. По-третє, щодо дієвості та ефективності механізмів захисту журналістів від посягань на журналістську свободу висвітлювати події. По-четверте, щодо розрізнення нелегітимного втручання у професійну діяльність журналістів та мірами відповідальності за нехтування журналістом принципами відповідальної журналістики. Доведено необхідність більш детального врегулювання процедур висвітлення журналістами інформації, що фінансується за державні чи місцеві кошти (договірних відносин між органами влади та медіа) передбачивши або відповідне маркування такої інформації, або встановити вимоги до такої інформації (наприклад, не публікувати звіти (адже це аналітичний продукт і вимагає чіткого авторства) чи висвітлювати тільки інформацію про права та можливості громадян, які ці органи публічної влади здатні реалізувати на відповідній території). Узагальнено, що забезпечення гармонії між журналістською свободою та необхідністю контролю за інформаційною діяльністю є одним з пріоритетних викликів сучасності. З одного боку необхідно визначити оптимальний рівень свободи журналістів, а з іншого – забезпечити ефективне регулювання розповсюдження дезінформації, дотримання правил конфіденційності, протидії поширенню екстремістських ідей або сприянню радикалізації, маніпуляцій суспільною думкою тощо.

Ключові слова: втручання, заборона, журналістська діяльність, свобода, межі права, обмеження права.

Any interference constitutes a restriction, which inherently has limits. Thus, the Constitutional Court of Ukraine has established that exceptions regarding human and civil rights and freedoms are set forth by the Constitution of Ukraine itself, and not by laws or other regulatory acts. It has been established that the idea of disseminating information without illegitimate interference in the professional activities of journalists faces substantial practical challenges in implementation. Firstly, regarding the identification of the interference process (which can have narrow conceptual frameworks or be interpreted more broadly, particularly concerning the presence of physical or psychological pressure, threats to the journalist's health, etc.). Secondly, regarding the differentiation between

commentary/opinion pieces and journalistic information products in terms of the need for prior coordination of information. Thirdly, regarding the effectiveness and efficiency of mechanisms for protecting journalists from encroachments on the journalistic freedom to cover events. Fourthly, regarding distinguishing illegitimate interference in the professional activities of journalists from measures of liability for a journalist's disregard of the principles of responsible journalism. The need has been demonstrated for more detailed regulation of procedures for journalists' coverage of information funded by state or local budgets (contractual relations between authorities and the media), either by mandating appropriate labeling of such information or by establishing specific requirements for it (e.g., prohibiting the publication of reports, as these are analytical products requiring clear authorship, or limiting coverage solely to information about citizen rights and opportunities that public authorities implement in the relevant territory). It is summarized that ensuring harmony between journalistic freedom and the need to regulate information activities is one of the priority challenges of our time. On the one hand, it is necessary to determine the optimal level of freedom for journalists, while on the other hand, ensuring effective regulation against the spread of disinformation, upholding confidentiality rules, countering the dissemination of extremist ideas or promotion of radicalization, and preventing manipulation of public opinion, among other issues.

Key words: *interference, prohibition, journalistic activity, freedom, legal boundaries, restriction of rights.*

Вступ. Ст. 24 Закону України «Про інформацію» визначено, що: «Забороняються втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, зокрема з метою поширення чи непоширення певної інформації, замовчування суспільно необхідної інформації, накладення заборони на висвітлення окремих тем, показ окремих осіб або поширення інформації про них, заборони критикувати суб'єкти владних повноважень, крім випадків, встановлених законом, договором між засновником (власником) і трудовим колективом, редакційним статутом» [1].

Цитована стаття визначає важливі нормативи, які зобов'язують осіб утриматись від проявів втручання у професійну діяльність журналістів та декларує необхідність практичної реалізації принципів забезпечення свободи ЗМІ. Означене об'єктивовано категорією «заборона», як імперативом, який гарантує, що інформація має бути поширена об'єктивно та без перешкод.

Втім досліджуваний контекст вимагає посиленої уваги до визначення категорії «заборона», адже теорія права та філософія права не виробили єдиних підходів щодо її ідентифікації та не встановили чітких відмінностей із спорідненими термінами, зокрема такими як «обмеження» та «межі», що й обумовило **мету** цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правова природа та окремі аспекти посилення дієвості гарантій професійної діяльності журналістів в Україні стали предметом дослідження таких вчених як: В. Барвіцький, Р. Головенко, О. Демчук, З. Заворотченко, Г. Красноступ, М. Мацькевич, Л. Опришко, Л. Сорока, С. Топалова, Г. Хлистун та інших.

Виклад основного матеріалу. Зрозуміло, що будь-яке втручання є обмеженням, яке має межі. Так, Конституційний Суд України встановив, що конституційне забезпечення невід'ємного права на життя кожної людини, як і всіх інших прав і свобод людини і громадянина в Україні, базується на засаді: винятки стосовно прав і свобод людини і громадянина встановлюються самою Конституцією України, а не законами чи іншими нормативними актами. Відповідно до положення ч. 1 ст. 64 Конституції України «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України» [2]. Конституційний Суд України також вважає, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права [3]. Тобто, щодо конституційних прав і свобод людини і громадянина, – обмеження допускаються, але якщо вони визначені у нормах Конституції України.

Відмінності категорій «межі права» та «обмеження права» досліджувала невелика кількість авторів. Так В. Кожевнікова визначила наступне: іманентні межі основних прав зафіксовані в Конституції, та за своєю спеціальною і юридичною природою відрізняються від обмежень основних прав. На її думку, йдеться про межі дозволеної та захищеної Конституцією свободи індивідів і у даному разі не обмежуються їхні основні права, а визначаються їх межі, нормативний зміст і коло правомочностей, і є імплементовані межі. Під обмеженнями авторка розуміє дозволені Конституцією та встановленими законами вилучення з конституційного статусу особи і громадянина, тобто зменшення матеріального змісту основних прав, стверджуючи, що межі є більш загальним поняттям порівняно з обмеженням права, тобто всередині меж установлюються правові обмеження. Так, наприклад, ч. 2 ст. 20 Закону України «Про інформацію» встановила, що будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. Обмеженням права в такому випадку може бути заборона розголошення, наприклад, конференційної чи таємної інформації. Отже, обмежити можна право, а визначити – межу дозволеного права. Таким чином, межі здійснення права можуть лише впливати на здійснення права, вказувати на правоздатність. Обмеження, у свою чергу, визначають неможливість здійснення прав на певному етапі [4].

Щодо категорії «заборони», деякі вважають її синонімом до категорії «обмеження». Інші навпаки, що це різні правові категорії хоча і дуже пов'язані між собою, проте обмеження розраховане не на повне вилучення того чи іншого суспільного відношення, а на стримування його в дуже обмежених рамках [4]. Ми погоджуємося із даною позицією, адже кожна заборона за своєю суттю є обмеженням права, проте не кожне обмеження у сфері права є заборобою. Наприклад, встановлене обмеження щодо не розголошення інформації з обмеженим доступом не є заборобою, адже якщо фізична особа надала згоду на використання її конфіденційної інформації, такі дії є правомірними.

Отже, логічно припустити, що обмеження і заборона співвідносяться як родові і, відповідно, видові поняття. Кожна заборона обмежує право суб'єкта здійснювати певні дії, проте не кожне обмеження базується на забороні [4].

У контексті суспільної значимості заборон необхідно вказати, що за їх допомогою із правового поля витісняються небажанні суспільні відносини, таким чином з одного боку здійснюється регулювання суспільних відносин, а з іншого – гарантування того, що в разі їхнього виникнення держава зреагує, активізуючи механізми підтримання порядку та забезпечення стабільності у суспільстві.

Ведучи мову про втручання та його межі, з цього питання Конституційний Суд України також визначив свою правову позицію на прикладі розгляду такої конституційної гарантії як недоторканність житла. Йдеться про те, що ця конституційна гарантія не поширюється на випадки, коли суспільні інтереси вимагають правомірного обмеження прав людини, зокрема для захисту прав і законних інтересів інших членів суспільства. Обмеження права особи на недоторканність житла, яке визначено в Конституції України і міжнародно-правових актах, визнається легітимним втручанням держави в права людини з метою забезпечення загального блага [5]. В іншій справі, Конституційний Суд України при аналізі положень ч. 1, 2 ст. 32 Конституції України, юридичних позицій Конституційного Суду України, стверджує, що втручання у конституційне право особи на приватне і сімейне життя шляхом збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди допускається, якщо воно передбачене законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Таке втручання вважатиметься законним у разі наявності підстави в національному законі, а також за умови, що такий закон відповідатиме принципу верховенства права, закріпленому в ч. 1 ст. 8 Конституції України [6]. Тобто наведені приклади свідчать про те, що розрізняється легітимне та нелегітимне втручання навіть у права і свободи, які гарантовані Конституцією. Головне, щоб таке втручання було вчинене з метою забезпечення загального блага або таке втручання мало ознаки суспільної необхідності (наприклад, суб'єкти інформаційних відносин звільняються від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо суд встановить, що ця інформація є суспільно необхідною) [1].

Повертаючись до аналізу цитованої статті Закону України «Про інформацію» можемо узагальнити, що журналістам гарантується, що під час виконання ними своїх професійних обов'язків: ніхто не буде втручатися та контролювати їхню діяльність за виключеннями, які завідомо є відомими журналісту.

Інший закон – Закон України «Про медіа» – по іншому трактує протиправність втручання в діяльність медіа, а саме: «не допускається незаконне втручання у діяльність суб'єктів у сфері медіа з боку державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, політичних партій, власників відповідних суб'єктів, будь-яких інших фізичних та юридичних осіб». Тобто, Закон України «Про інформацію» встановив заборону, а Закон України «Про медіа» – обмеження щодо втручання у діяльність медіа та професійних журналістів. На нашу думку, прийнятніше ч. 4 ст. 4 Закону України «Про медіа» викласти в такій редакції:

«забороняється втручання у законну діяльність суб'єктів у сфері медіа та професійних журналістів з боку державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, політичних партій, власників відповідних суб'єктів, будь-яких інших фізичних та юридичних осіб».

Однак слід ураховувати, що будь-яке правило має виключення або винятки. Винятком із вище зазначеного правила становитиме вимога посадовця опублікувати певну інформацію, якщо висвітлення діяльності цього органу влади передбачене договором між цим органом та редакцією ЗМІ чи статутом ЗМІ, який заснований державним чи муніципальним органом. У цьому разі, поширення інформації буде платною послугою, яку ЗМІ надає органу влади відповідно до наперед встановлених умов (обсяг інформації, друкованої площі, частота публікацій, відповідальність тощо) за рахунок державного чи місцевого бюджетів. Підкреслимо, що редакція ЗМІ та орган влади будуть рівними сторонами у цих відносинах [7].

Попри те, що Законом України «Про медіа» був скасований «Порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», на сайті «Прозоро» наявними є оголошення про проведення тендеру на послуги з висвітлення діяльності державних та регіональних органів влади у друкованих ЗМІ (наприклад, для інформування жителів Житомирської області на сторінках Інтернет-видання, в радіоэфірі, друкованих ЗМІ) [8]. Саме таким чином органи влади укладають договори на отримання послуг інформаційних агентств, де останні зобов'язуються на платній основі висвітлювати діяльність публічних органів, інформація щодо якої підлягає узгодженню.

З одного боку, договори на висвітлення діяльності посадовців – джерело доходу й підтримки для місцевих медіа в умовах знищеного війною ринку реклами. З іншого – це й ризик залежності медіа від суб'єктів владних повноважень та ризик зловживання останніх у вигляді власного піару замість сумлінного інформування. Значною мірою органи державної влади та місцевого самоврядування можуть і самотужки інформувати громадян через власні вебсайти, сторінки в соціальних мережах, що знижує потребу залучення медіа з журналістським компонентом. Хоча, звісно, залишається частина людей літнього віку, які не користуються мережею Інтернет і не можуть бути охоплені інформуванням на вебсайтах та сторінках у соцмережах суб'єктів владних повноважень. Проте якщо вважати існування договорів на висвітлення діяльності суб'єктів владних повноважень меншим злом, то потрібні запобіжники від зловживань [7].

Фахівці із медіаіндустрії, а саме медіаюристи, вважають, що висвітлення інформації на замовлення органів публічної влади необхідно певним чином маркувати, щоб споживачі могли розуміти, що це інформація, яку зазначені органи вважають за необхідне донести до них. Тому і відповідальність за її якість несуть саме ці органи.

Отже, висвітлення інформації за державні чи місцеві кошти суб'єктами медіа необхідно врегулювати більш детально. Передбачивши або відповідне маркування такої інформації, або встановити вимоги до такої інформації, наприклад, не публікувати звіти (адже це аналітичний продукт і вимагає чіткого авторства), а подавати тільки інформацію про права та можливості громадян, які ці органи публічної влади здатні реалізувати на відповідній території.

З усім тим, ідея поширення інформації без нелегітимного втручання має суттєві практико-реалізаційні складнощі. Зокрема на початку 2024 року відбулися відразу два випадки очевидного втручання у роботу журналістів-розслідувачів, які роками викривають топкорупцію в Україні. Так 16 січня, з невідомих джерел розповсюдилось відео, в якому були оприлюднені телефонні розмови та відео з прихованої зйомки співробітників редакції Bihus.Info. За словами очільника команди розслідувачів Д. Бігуса, співробітників редакції прослуховували імовірно не один місяць. А буквально за два дні до цього журналіст видання «Наші гроші» Ю. Ніколов повідомив, що невідомі особи влаштували провокацію під дверима його квартири, поки його не було вдома. Ба більше, медіарух зазначив, що напади на журналістів стають системними й до цього під атаками опинилися Детектор медіа, Українська правда, NV, Цензор, Бабель та Лігу.net [9].

Цікавими зокрема є висновки дослідження «Журналісти під тиском» [10], де вказано, що понад третина з 1000 опитаних у ході дослідження журналістів та інших авторів новин вважають, що не існує ефективних засобів, за допомогою яких вони можуть повідомляти про загрози. Серед тих, хто зазнав погроз та незаконного втручання (у розумінні дій та/або загрози для фізичного та/або морального здоров'я журналіста, які чинять втручання у журналістську діяльність та можуть набувати форми фактичного насильства або будь-якої форми надмірного тиску (фізичного, психологічного, економічного або правового характеру), що здійснюються державними службовцями чи посадовими особами, іншими впливовими особами, рекламодавцями, власниками видань, редакторами та іншими особами), 57% не повідомили про це поліцію, а з тих, хто про це повідомив, 23% не були задоволені реакцією правоохоронців [10].

Також досить розповсюдженою є проблема необхідності узгодження інформації у випадку інтерв'ювання посадових осіб органів публічної влади. Як правило, журналісти роблять це неохоче, і посиляються при цьому на ст. 24 Закону України «Про інформацію» щодо заборони цензури та заборони втручання в професійну діяльність журналістів і медіа. Але, на жаль, часто журналісти вносять до слів респондентів зміни, і ці зміни бувають настільки радикальними, що спотворюють суть сказаного. Безперечно, журналіст є автором інтерв'ю, але він створює його не самостійно. Інтерв'ю є результатом творчої діяльності двох осіб – журналіста і респондента. Відтак обидві особи є співавторами, і на них поширюються норми ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX. Відповідно майнові права належать усім співавторам спільно і здійснюються за згодою між ними. В той же час закон передбачає, що жоден із співавторів не має права без достатніх підстав відмовити іншим співавторам у наданні дозволу на опублікування, на переробку такого твору. Тому досить важливо перед початком інтерв'ю домовитись щодо необхідності погодження прямої мови респондента, яка буде в матеріалі, перед його публікацією, або що журналіст опублікує інтерв'ю у власній редакції за умови відсутності перекручення змісту сказаного. Причому журналісту (редакції) бажано отримати згоду на публікацію в письмовій формі [11].

Якщо ж журналіст замінює пряму мову респондента на непряму, здійснює переказ розмови, – означене не вважається об'єктом співавторства і не потребує погодження. Однак у наведених випадках вже виникає інша проблема, зокрема створення журналістом нового інформаційного продукту.

У випадку ж інтерв'ювання без будь-яких змін думки головного героя, – особа, яка дала інтерв'ю, та особа, яка його взяла не є співавторами. А публікувати інтерв'ю можна і без згоди того, хто його дав. Зокрема нормами Закону України «Про медіа» передбачено, що: «не допускаються вимога попереднього погодження інформації, яка поширюється медіа, заборона поширення інформації з боку посадових осіб державних органів, органів місцевого самоврядування, політичних партій» [12].

Відповідно, слід розрізняти ситуацію коли інтерв'ю має характеристики творчої діяльності та звичайної прес-інформації. Однак загалом в контексті чинного законодавства вимога щодо попереднього узгодження розглядається як цензура, крім випадків коли попереднє узгодження інформації здійснюється на підставі закону, а також у разі накладення судом заборони на поширення інформації (наприклад, ст. 6 Закону України «Про авторське право і суміжні права» містить перелік об'єктів авторського права, і в першому ж пункті частини першої зазначено: «літературні твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо) у письмовій, електронній (цифровій) чи іншій формі»). Інтерв'ю є публіцистичним твором і відповідно об'єктом авторського права [11]).

До речі, вимога попереднього погодження суперечить практиці ЄСПЛ. Адже обов'язок журналіста отримувати згоду на публікацію інтерв'ю обмежує його свободу слова. Одна зі справ стосувалася редактора газети з Польщі, який звернувся до ЄСПЛ і вказав, що його право на свободу вираження поглядів (ст. 10 Європейської конвенції з прав людини) порушили. У Польщі редактора притягнули до відповідальності за опубліковане в газеті інтерв'ю депутата парламенту без дозволу політика. У результаті, ЄСПЛ назвав санкції, застосовані до редактора, порушенням ст. 10 Конвенції (Case of Wizerkaniuk v. Poland) [13].

Також порушенням ст. 10 Конвенції ЄСПЛ визнав посягання на журналістську свободу висвітлювати події, які мають суспільне значення за участю посадових осіб публічної влади. Зокрема у справі Надтока проти Росії (№ 2) від 8 жовтня 2019 р. [14] заявниця Н. (журналістка, яка на час подій, що мали місце у справі, обіймала посаду головного редактора місцевої газети «Приватна лавочка», з тиражем 2500 екземплярів), посилаючись на положення с. 10 Конвенції,

стверджувала, що визнаючи її винною, суди не дотрималися необхідного балансу між правом мера на захист репутації та її журналістською свободою висвітлювати події, які мають суспільне значення. Йдеться про те, що 29 березня 2007 р. в цій газеті було опубліковано інтерв'ю заявниці з лідером козацького руху «Всевелике Військо Донське», з назвою «Ми не ті козаки, які займаються базарами». Інтерв'ю також містило декілька уривків критики на адресу тодішнього мера міста Новочеркаська та його оточення. 3 квітня цього року мер порушив провадження про дифамацію проти заявниці, редакції газети. У своєму позові до суду він вимагав, щоб деякі заяви, які містились в інтерв'ю від 29 березня 2007 р., були визнані такими, що не відповідають дійсності та підривають його честь і ділову репутацію, і вимагав, щоб кожен із відповідачів сплатив йому 100000 російських рублів як компенсацію моральної шкоди. Окрім цього, позивач вимагав опублікування в газеті спростування оспорованих частин інтерв'ю. 15 серпня 2007 р. Новочеркаський міський суд частково задовольнив позов. Суд частково відхилив вимоги про спростування окремих тверджень інтерв'ю і встановив, що інші твердження, які стосуються конфіскації майна та порушення правил відчуження земельних ділянок, завдали шкоди честі та діловій репутації позивача як представника влади. Суд також підкреслив, що мер був «відомою людиною в місті».

За результатами розгляду справи ЄСПЛ ухвалив, що було порушено ст. 10 Конвенції і відбулося втручання у законну діяльність професійного журналіста. А саме щодо того, що національні суди не розглядають питання про те, чи заявник як журналіст діяв добросовісно, щоб надати точну та достовірну інформацію відповідно до принципів відповідальної журналістики (Pentikäinen v. Finland, № 11882/10, § 90, ЄСПЛ 2015). У зв'язку з цим Суд зазначає, що жодне з оскаржуваних тверджень не було вираженням власних думок заявника, а було частиною інтерв'ю. Суд уже мав нагоду стверджувати, що покарання журналіста за сприяння поширенню заяв іншої особи в інтерв'ю серйозно перешкоджатиме внеску преси в обговорення питань, що становлять суспільний інтерес, і не повинно розглядатися, якщо немає особливих вагомих причин для цього (Couderc і Hachette Filipacchi Associés проти Франції, № 40454/07, § 142, ЄСПЛ 2015 (витяги)). Загальна вимога до журналістів систематично та формально дистанціюватися від змісту цитати, яка може образити чи спровокувати інших, чи зашкодити їхній репутації, не сумісна з роллю преси надавати інформацію про поточні події, думки та ідеї (Тома проти Люксембургу, № 38432/97, § 64, ЄСПЛ 2001-III). Однак національні суди, які розглядали позови щодо наклепу, не звернули уваги на той факт, що заява не походила від заявника, а була чітко ідентифікована як інша думка (Godlevskiy v. Russia, № 14888/03, § 45, 23) 2008 р.) [14].

Отже, визнаючи ті чи інші дії журналіста як порушення ведення професійної діяльності, що допускає легітимне втручання до її здійснення необхідно виходити з того чи діяв журналіст добросовісно, тобто надавав точну та достовірну інформацію відповідно до принципів відповідальної журналістики.

Щодо останніх вважаємо за необхідне уточнити, що йдеться про етичні правила і стандарти, що репрезентують внутрішній потенціал соціальної відповідальності перед суспільством у цілому й перед окремою особистістю, яка вільна від підпорядкування будь-яким ідеологічним концепціям і догмам.

Нагадаємо, що дотримання професійними журналістами етичних правил та стандартів в Україні контролюється Комісією з журналістської етики. У своїй діяльності Комісія базується на єдиному стандарті роботи – Кодексі етики українського журналіста – документі, що визнає основні морально-етичні орієнтири, яких журналіст має дотримуватися при виконанні своїх професійних обов'язків. Кодекс ухвалений 24 квітня 2004 р. на з'їзді журналістів – підписантів документа, а в останній редакції зі змінами – 4 жовтня 2013 р. на з'їзді підписантів Кодексу. Документ затверджено 12 грудня 2013 р. на пленумі Національної спілки журналістів України та раніше – рішенням Комітету Незалежної медіапрофспілки України [15].

Кодекс містить 19 статей. Вони сформовані на основі прав і свобод людини, викладених у Загальній декларації прав людини, Всесвітній Хартії свободи преси ООН, Декларації принципів поведінки журналіста Міжнародної Федерації журналістів, Конституції України та чинного законодавства. Зокрема у Кодексі йде мова про наступні стандарти професійної журналістської діяльності: (1) свобода слова та висловлювань є невід'ємною складовою діяльності журналіста; (2) служіння інтересам влади чи засновників, а не суспільства, є порушенням етики журналіста; (3) журналіст має з повагою ставитися до приватного життя людини; (4) висвітлення судових процесів має бути неупередженим щодо звинувачених; (5) журналіст не розкриває своїх джерел інформації, окрім випадків, передбачених законодавством України; (6) повага до права громадськості на повну та об'єктивну інформацію про факти та події є найпершим обов'язком

журналіста; (7) інформаційні та аналітичні матеріали мають бути чітко відокремлені від реклами відповідною рубрикацією; (8) редакційна обробка матеріалів, включаючи знімки, текстівки, заголовки, відповідність відеоряду та текстового супроводу тощо, не повинна фальсифікувати зміст; (9) факти, судження та припущення мають бути чітко відокремлені одне від одного; (10) погляди опонентів, у тому числі тих, хто став об'єктом журналістської критики, мають бути представлені збалансовано; (11) не допускається таке вибіркове цитування соціологічних досліджень, яке призводить до викривлення змісту; (12) журналіст зобов'язаний зробити все можливе для виправлення будь-якої поширеної інформації, якщо виявилось, що вона не відповідає дійсності; (13) журналіст не повинен використовувати незаконні методи отримання інформації; (14) плагіат несумісний із званням журналіста; (15) ніхто не може бути дискримінований через свою статтю, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання; (16) журналіста не можна в службовому порядку зобов'язати писати чи виконувати будь-що, якщо це суперечить його власним переконанням чи принципам; (17) незаконне отримання журналістом матеріальної винагороди чи будь-яких пільг за виконаний або невиконаний журналістський матеріал є несумісним із званням журналіста; (18) журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, пов'язаних із дітьми; (19) свідоме порушення норм журналістської етики є абсолютно несумісним з професійною журналістикою [16].

Доречно вказати, що в інших країнах етичні правила приймають самі медіа. Так, наприклад, Британська телерадіомовна корпорація (BBC) у своїх редакційних стандартах основними редакційними цінностями називає такі: довіра аудиторії, свобода висловлення, незалежність, відповідність суспільним інтересам, чесність і точність, неупередженість, редакційна цілісність, захист вразливих груп, уникнення невинуватених правопорушень, повага до приватності [17].

Однак в останні роки відповідальність журналіста розповсюджується не лише на статті, які він пише, а й на дописи, які він залишає в соцмережах. Навіть більше, на репости, уподобання, коментарі. Тобто все, що журналіст залишає в соцмережах, розглядається через призму його професії та видання, яке він представляє. Наприклад, The New York Times опублікувала рекомендації щодо поведінки журналістів відділу новин у соціальних мережах. У документі підкреслюється, що відділ новин цінує соціальні мережі за важливу роль, яку вони відіграють у журналістиці, але журналістів закликають бути дуже уважними й уникати демонстрації своїх політичних поглядів або тенденційного подання матеріалу щодо подій, які висвітлює The New York Times. Газета The New York Times протягом багатьох років була представлена у соціальних мережах. Їхні сторінки новин мають десятки мільйонів фоловерів. Багато журналістів є лідерами думок у Twitter, Facebook, Instagram та на інших платформах. Відгуки читачів, слухачів і глядачів доповнюють і поліпшують публікації. З одного боку, видання має бути активно присутнім у соціальних мережах, але й відповідально працювати відповідно до цінностей. Тобто особиста відповідальність журналіста також важлива, коли видання активно присутнє в мережі [18].

Тому, коли в соцмережах професійний журналіст публікує власну думку, яка викликає обурення або навіть може викликати медіаскандал, що потребує втручання редакційної колегії медіа і навіть спростування чи видалення такого матеріалу – така діяльність не вважається втручанням у професійну діяльність журналіста. Йдеться саме про порушення етичних правил та стандартів журналістики [19].

Висновки. Підсумовуючи розгляд заявлених питань, можемо узагальнити, що:

– ідея поширення інформації без нелегітимного втручання у професійну діяльність журналістів має суттєві практико-реалізаційні складнощі. По-перше, щодо ідентифікації процесу втручання (може мати як звужені концепційні рамки, так і трактуватись більш розширено, зокрема й в аспекті наявності фізичного чи психологічного тиску, загрози для здоров'я журналіста тощо). По-друге, щодо диференціації публіцистичних та журналістських інформаційних продуктів в аспекті необхідності попереднього узгодження інформації. По-третє, щодо дієвості та ефективності механізмів захисту журналістів від посягань на журналістську свободу висвітлювати події. По-четверте, щодо розрізнення нелегітимного втручання у професійну діяльність журналістів та мірами відповідальності за нехтування журналістом принципами відповідальності журналістики;

– необхідним є більш детальне врегулювання процедур висвітлення журналістами інформації, що фінансується за державні чи місцеві кошти (договірних відносин між органами влади та медіа) передбачивши або відповідне маркування такої інформації, або встановити вимоги до такої інформації (наприклад, не публікувати звіти (адже це аналітичний продукт і вимагає чіткого

авторства) чи висвітлювати тільки інформацію про права та можливості громадян, які ці органи публічної влади здатні реалізувати на відповідній території).

Отже, забезпечення гармонії між журналістською свободою та необхідністю контролю за інформаційною діяльністю є одним з пріоритетних викликів сучасності. З одного боку необхідно визначити оптимальний рівень свободи журналістів, а з іншого – забезпечити ефективне регулювання розповсюдження дезінформації, дотримання правил конфіденційності, протидії поширенню екстремістських ідей або сприянню радикалізації, маніпуляцій суспільною думкою тощо. Комплексний підхід до вирішення цього питання об'єктивує доцільність розвитку інститутів саморегулювання та співрегулювання медіасферою, що сформують якісне нормативне підґрунтя для забезпечення стійкого та демократичного розвитку суспільства, пронизаного ідеологією цінності журналістської свободи висвітлювати події, яка корелює зі основними принципами правової держави. Визначення меж такої свободи самими представниками медіа, деталізація способів протидії впливу шкідливих чинників, а також процедуралізація ведення діалогу між всіма учасниками інформаційного середовища сприятимуть формуванню прозорого та відповідального простору для роботи професійних журналістів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. *Верховна Рада України* : офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29.12.1999 р. № 11-рп/1999. *Верховна Рада України* : офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text>
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 01.06.2016 р. № 2-рп/2016. *Верховна Рада України* : офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>
4. Кожевнікова В. Співвідношення правової категорії «обмеження» з іншими правовими категоріями у праві. Підприємництво, господарство і право, 2018. №1. С. 18–21. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/1/5.pdf>
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Сіногіної Ірини Іванівни щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Цивільного-процесуального кодексу України від 31.05.2011 р. № 4-рп/2011. *Верховна Рада України* : офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-11#Text>
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень абзацу першого пункту 40 розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України від 11.10.2018 р. № 7-п/2018. *Верховна Рада України* : офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-18#Text>
7. Головенко Р. Як законодавець породив термінатора: Договори на висвітлення діяльності владних органів. Інститут масової інформації, 2023. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/yak-zakonodavets-porodyv-terminatora-dogovory-na-vysvitlennya-diyalnosti-vladnyh-organiv-i56492>
8. Послуги з висвітлення діяльності державних та регіональних органів влади у друкованих ЗМІ. Prozorro, 2023. URL: <https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2023-11-23-004551-a>
9. Тиск і грубе втручання у журналістську діяльність послаблюють Україну. Transparency International Ukraine, 2024. URL: <https://ti-ukraine.org/news/tysk-i-grube-vtruchannya-u-zhurnalistську-diyalnist-poslablyuyut-ukrayinu/>
10. Як захистити журналістів та інших медіаучасників? Посібник з імплементації Основних вказівок Рекомендації СМ/Rec(2016)4 щодо захисту журналістики й безпеки журналістів та інших медіаучасників. *Рада Європи DGI*, 2020. URL: <https://rm.coe.int/final-posibnyk-z-implementatsii-6/1680a28b2e>
11. Про дозвіл на публікацію інтерв'ю. *Пресклуб*, 2023. URL: <https://pressclub.lviv.ua/pro-dozvil-na-publikatsiiu-interv-iu/>

12. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. *Верховна Рада України* : офіційний сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>
13. Спесивцева О. Попереднє погодження та авторство на інтерв'ю: Новели законодавства. *Центр демократії та верховенства права*, 2023. URL: <https://cedem.org.ua/consultations/pogodzhennya-intervyu/>
14. Case of *Nadtoka v. Russia* (№ 2) (European Court of Human Rights). Last Updated. LawEuro, 2019. URL: <https://laweuro.com/?p=9788>
15. Кодекс етики. Комісія з журналістської етики, 2023. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/>
16. Кур'ята Н. Сучасні стандарти професійної журналістики. Інститут масової інформації, 2021. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/suchasni-standarty-profesijnoyi-zhurnalistyky-i42512>
17. Ніцевіч О. В. Видова характеристика юридичних гарантій професійної діяльності журналістів в Україні. *Правові новели*, 2023. №21. С. 17–25.
18. Хлистун Г., Принцип відповідальності журналіста: від документів міжнародних організацій до соцмереж. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2020. №1(51). С. 36–39.
19. Ніцевіч О. В. Етичні правила та стандарти професійної журналістики у кореляції з втручанням до його професійної діяльності. *Науково-практичні засади розвитку юридичної науки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 15–16 лютого 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 17–20.